

ΗΘΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΘΑΝΑΣΙΑΣ

*Πρωτοπρ. Βασιλείου Ί. Καλλιακμάνη
Καθηγητῆ Τμήματος Θεολογίας
Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*

Εἰσαγωγικά

Θά ἤθελα νά εὐχαριστήσω τήν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή Κύπρου γιά τήν ὀργάνωση τοῦ παρόντος Σεμιναρίου Βιοηθικῆς, τό ὁποῖο ἀποβλέπει στήν ἐνημέρωση τοῦ λαοῦ πάνω σέ πρωτόγνωρα ζητήματα καί διατηρεῖ σέ πνευματική ἐγρήγορση τίς συνειδήσεις τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖες τά τελευταῖα χρόνια ἀμβλύνονται, ἐνῶ ταυτόχρονα ἀλλοιώνονται τά ἠθικά κριτήρια πάνω σέ διάφορα θέματα. Ἀσχολούμαστε μέ τά ἐλάσσονα καί δέν μιλάμε γιά τά μείζονα. Ὅποτε, ἡ πρωτοβουλία τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ιδιαίτερα σημαντική. Εὐχαριστίες ἀνήκουν τόσο στό Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Μεσογαίας καί Λαυρεωτικῆς κ. Νικόλαο, πρωτοπόρο καί ἄριστο γνώστη τῶν θεμάτων αὐτῶν, ὅσο καί στό Θεοφιλέστατο Ἐπίσκοπο Καρπασίας κ. Χριστοφόρο, πού ἐπωμίζεται τόν κόπο τοῦ γενικοῦ συντονισμοῦ.

Στήν εἰσήγησή μας θά ἀναπτυχθεῖ ἓνας σύντομος ἠθικός προβληματισμός, θά ἐπισημανθεῖ τό γεγονός

τῶν ὀρίων τῆς Ἐπιστήμης, θά δοθεῖ τό ἐννοιολογικό καί θεολογικό περιεχόμενο τῆς Εὐθανασίας, θά περιγραφοῦν οἱ μορφές της καί θά γίνει λόγος γιά τή θεολογία τοῦ θανάτου καί τό νόημα τοῦ πόνου. Θεωρεῖται αὐτονόητο ὅτι ἡ ἀνάπτυξη δέν μπορεῖ νά εἶναι λεπτομερής.

Ἡθικός προβληματισμός

Ἐνῶ θεωρούσαμε ὅτι ἔχουμε ἐξορίσει τήν ἠθική στή χριστιανική της διάσταση ἀπό τίς δυτικές Κοινωνίες, τά τελευταῖα χρόνια ἀναπτύσσονται διάφοροι κλάδοι ἠθικῆς διεπιστημονικοῦ χαρακτῆρα. Ἔτσι, γίνεται λόγος γιά περιβαλλοντική ἠθική, ἰατρική ἠθική, βιοηθική, φιλοσοφική ἠθική, ἐφαρμοσμένη ἠθική, ἐνῶ παράλληλα συντάσσονται «κώδικες δεοντολογίας» γιά διάφορες ἐπιστημονικές περιοχές καί κοινωνικούς φορεῖς. Ἀκόμη κι ἂν ἀγοράσουμε φάρμακα μέ τίς ὁδηγίες καί τή συνταγή τοῦ γιατροῦ, τό σακουλάκι πού θά μᾶς δώσει ὁ φαρμακοποιός θά ἀναγράφει ἐπάνω τό «δεκάλογο τῆς ὀρθῆς χρήσης τῶν φαρμάκων». Ὅμως, ὁ τρόπος παρουσίας τῆς ἐκκοσμικευμένης ἠθικῆς εἶναι ἐπιφανειακός καί συμβατικός¹, γι' αὐτό καί εἶναι ἀμφίβολη ἡ ἀποτελεσματικότητά της. Ἄν ὁ ἄνθρωπος δέν ἐμπνέεται ἀπό κάτι ὑψηλότερο, πού βρίσκεται ἔξω καί πέρα ἀπό τόν ἑαυτό του καί

1. Γ. Μαντζαρίδη, «Χριστιανική Ἡθική I, Εἰσαγωγή - Γενικές Ἀρχές - Σύγχρονη προβληματική», ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 19.

τά ανθρώπινα πράγματα, αδυνατεί να διαμορφώσει «χρηστόν ἦθος». Γίνεται, λοιπόν, επίκαιρη ἡ χριστιανική ἠθική ὡς ἠθική τῆς Χάριτος, πού πηγάζει ἀπό τό αὐθεντικό εὐαγγελικό μήνυμα τοῦ «κενώσαντος ἑαυτόν» Σωτῆρος Χριστοῦ.

Στή δυτική θεολογική σκέψη ἀναπτύχθηκε ἡ καζουϊστική ἠθική καί ἡ περιπτωσιολογία, ἐνῶ γνώρισε ἄνθιση ὁ ἠθικισμός, ὁ νομικισμός καί ὁ πουριτανισμός. Οἱ στρεβλές θεολογικές ἀντιλήψεις πού καλλιεργήθηκαν ἐκεῖ, ὀδήγησαν τό Ρωμαιοκαθολικισμό στήν ἱεροεξεταστική ποιμαντική τοῦ φόβου καί τήν ἀπόσχιση τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Ἡ ἐξουσία πού εἶχε ὁ Ρωμαιοκαθολικισμός πάνω σέ ὅλα τά ανθρώπινα ζητήματα καί ἡ ἐπιρροή πού ἀσκούσε μέσω τῆς Ἱερᾶς Ἐξέτασης, τοῦ διά πυρᾶς θανάτου, τῶν ποικίλων ἀπαγορεύσεων καί τῶν τιμωριῶν ἦταν καταλυτική. Ἡ ἀντίδραση τῶν δυτικῶν Κοινωνιῶν σέ αὐτό τό «θρησκευτικό ὀλοκληρωτισμό» ἔφερε στό προσκήνιο τό φυσικό δίκαιο καί τά ἀτομικά δικαιώματα. Τό γεγονός αὐτό εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἀνάπτυξη τῆς ἀτομοκεντρικῆς ἀνθρωπολογίας, τήν ἱεροποίηση τῆς Ἐπιστήμης καί τήν πίστη σ' αὐτήν.

Τό παράδοξό της ἐποχῆς μας εἶναι ὅτι, ἐνῶ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἔχει πλῆθος ἐλευθεριῶν καί δικαιωμάτων, ὀξύνονται τά προβλήματα του καί βρῖσκει πρόσφορο ἔδαφος ἡ μοναξιά καί ἡ ἀπομόνωση. Καί μπορεῖ μέν νά γίνεται πολὺς λόγος στίς ἡμέρες μας γιά ἀτομικά δικαιώματα καί ὁ ἄνθρωπος νά θεωρεῖται «ἰσχυρό» καί αὐτόνομο ἄτομο πού ἔχει πολλά κοινωνικά δικαιώματα, οὐσιαστικά, ὅμως, εἶναι ἀδύναμος καί μᾶλλον κοινωνικά ἀπροστάτευτος.

Ἡ Ἐπιστήμη καί τὰ ὄριά της

Ἀπό πολλούς ἐρευνητές μαρτυρεῖται ὅτι στό κοινωνικό πεδίο ἀπουσιάζουν οἱ πραγματικές σχέσεις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ στό ἐπιστημονικό πεδίο ὑπάρχει ἔντονη ἀμφισβήτηση τῆς παντοδυναμίας τῆς Ἐπιστήμης.

Εἶναι χαρακτηριστικό ἓνα ἀπόσπασμα ἀπό τό Φεγιεράμπεν, πού μέσα ἀπό τήν ὑπερβολή δίνει τό στίγμα τῆς σχέσης πού ἔχει δημιουργήσει ὁ «αὐτόνομος» ἀνθρωπος μέ τήν Ἐπιστήμη. «Τά ἐκπαιδευτικά προγράμματα, τά προγράμματα γιά ἀναμόρφωση τῶν φυλακῶν, τά κριτήρια γιά τήν ἀπόδοση τῶν ἀνθρώπων διαμορφώνονται μέ ἐπιστημονικό τρόπο. Οἱ ἐπιστήμονες ἀποφασίζουν ποιός ἐπιτρέπεται ν' ἀπελευθερωθεῖ ἀπό τίς φυλακές, ποιός εἶναι κατάλληλος γιά ποιοῦ ἐπάγγελμα· ἐπιστήμονες ἐρευνοῦν τίς "αἰτίες" τῶν ἀπεργιῶν, τίς ἐξεγέρσεις στά γκέτο, τήν τρομοκρατία, τόν ἀναλφαβητισμό· καί μέ αὐτό τόν τρόπο ὄχι μόνο ξοδεύουν ἑκατομμύρια πολύτιμου χρήματος, ἀλλά ἐπηρεάζουν καί τήν πολιτική καί τήν κοινή γνώμη. Ἡ ἐξουσία τῆς "ἐπιστημονικῆς" ἰατρικῆς πάνω στή ζωή καί στό θάνατο, πάνω στό σῶμα καί στήν ψυχή, πάνω στήν ὑγεία καί στήν καχεκτικότητα μπορεῖ νά συγκριθεῖ μέ τήν ἐξουσία πού εἶχε κάποτε ἡ Ἐκκλησία (ἐν. Ρωμαιοκαθολικῆ) πάνω σέ ὅλα τά στάδια τῆς ζωῆς." Ἡδη πρὶν ἀπό τή γέννηση τοῦ παιδιοῦ οἱ "ἐπιστήμονες" γιατροί καθορίζουν τή διατροφή τῆς μητέρας, τίς προοπτικές τοῦ ἐμβρύου καί ἐπιτηροῦν τά στάδια τῆς ἀνάπτυξής του." Ὄταν ὁ μι-

κρός οργανισμός έρχεται στόν κόσμο, βλέπει δυνατά φώτα, κουκουλωμένα πρόσωπα, γυαλιστερά όργανα, και άν μπορούσε νά σκεφθει, θά τοϋ φαινόταν ότι κυφορήθηκε μέσα σέ δοκιμαστικό σωλήνα, όχι μέσα σέ ζωντανό σωμα, και ότι έγχειρήθηκε από ρομπότ, όχι από άνθρώπους. Έπειτα δοκιμάζονται επάνω του, ή τοϋ επιβάλλονται, κυβερνητικά προγράμματα: "έπιστημονικές" μέθοδοι διατροφής, μάθησης, διαμόρφωσης τοϋ έλεύθερου χρόνου, προσαρμογής στό περιβάλλον· και όταν ό νεαρός δέ διατίθεται εύχάριστα απέναντι σ' όλα αυτά, όταν επαναστατεί έξαιτίας τής ξεραϊλας, τής άσημαντότητας, τής άπανθρωπιās τής όλης επιχείρησης, τότε τοϋ προσαρτάται "έπιστημονικά" ό χαρακτήρας τοϋ επαναστάτη και άποδείχνεται μέ όξύτητα μαχαιριού ότι δέν είναι ταιριαστός στό τόσο έπιμελώς συγυρισμένο και πολιτισμένο περιβάλλον. Σχεδόν όλοι οί έπιστημονικοί κλάδοι είναι ύποχρεωτικά μαθήματα στά σχολεία μας. Ένω οί γονεϊς (στήν Άμερική και στή Δύτ. Ευρώπη) μπορούν ν' αποφασίζουν εάν θέλουν ή όχι νά δοθει θρησκευτική μόρφωση στά παιδιά τους, δέν ύπάρχει καμιά τέτοια έλευθερία στην περίπτωση τών Έπιστημών: ή Φυσική, ή Άστρονομία, ή Ιστορία (πρόσφατα και ή Κοινωνιολογία) πρέπει νά διδαχδοϋν· δέν μπορούν νά αντικατασταθοϋν... Άκόμα και ή Έκκλησία, πού παλιότερα χαλιναγωγοϋσε τήν έπιστημονική μεγαλομανία, παραπέμποντας στό λόγο τοϋ Θεοϋ, προσπαδει τώρα νά μείνει προσδεμένη στην Έπιστήμη και νερώνει τό θεϊκό μήνυμα, γιά νά μή χάσει έντελώς τή δημοτικότητα της. Η γέννηση, ή διαπαιδαγώγηση,

ή ψυχική καθοδήγηση, ή σωτηρία, όλα σήμερα είναι στά χέρια τῶν Ἐπιστημῶν, καί ὅταν ὁ κουρασμένος πολίτης βυθίζεται τελικά μέσα στόν ἀκριβοπληρωμένο τάφο του, τότε φροντίζει ἡ ταφική Ἐπιστήμη νά γίνει καί αὐτό σύμφωνα μέ αὐστηρά ἐπιστημονικές ἀρχές»².

Ὅμως, χρειάζεται προσοχή, διότι ἡ Ἐπιστήμη εἶναι ὄχι μόνο χρήσιμη, ἀλλά καί ἀναγκαία γιά τήν πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου. Ἀρκεῖ οἱ ἐπιστήμονες νά γνωρίζουν τά ὄριά της. Πρόσφατο παράδειγμα ἡ αὐτονόμηση ἑνός γονιδίου τοῦ καρκίνου τοῦ μαστοῦ, τό ὁποῖο ἀπομόνωσαν καί ἀφαίρεσαν Βρετανοί ἐπιστήμονες μετά ἀπό προγεννητικό ἔλεγχο σέ «ἔμβρυο κοριτσάκι». Τό γεγονός παρουσιάστηκε ἀπό τά Μ.Μ.Ε. μέ τέτοιο τρόπο πού ὄλοι πίστεψαν ὅτι λύθηκε τό θέμα. Τήν ἄλλη μέρα οἱ ἐπιστήμονες εἶπαν ὅτι εἶναι ἐπικίνδυνη ἡ ἀναζήτηση μιᾶς ἐνδοκόσμιας ἀθανασίας. Κι ἀκόμη ὅτι μπορεῖ νά ἀπομονώθηκε ἕνα καρκινικό γονίδιο, ἀλλά ὑπάρχουν δεκάδες ἄλλα, τά ὁποῖα εἶναι ἀδύνατο νά ἐλεγχθοῦν.

Ἡ ἰατρική Ἐπιστήμη, ἐνῶ συμβάλλει στή θεραπεία τῶν ἀσθενειῶν καί ἀπαλύνει τόν πόνο, ταυτόχρονα ἐπιβεβαιώνει καί τό θάνατο. Τό γεγονός αὐτό συχνά λησμονεῖται. Ἔτσι, δημιουργεῖται στόν ἄνθρωπο τό αἶσθημα μίας ἀπεριόριστης καί ἀπόρθητης ἀσφάλειας. Στήν ἐδραίωση τοῦ αἰσθήματος αὐτοῦ συνέβαλε ἡ πρό-

2. «Γνώση γιά ἐλεύθερους ἀνθρώπους», Θεσσαλονίκη χ.χ., σ. 105.

οδος τῶν ἰατρικῶν Ἐπιστημῶν καί ἡ ἀνάπτυξη τῆς Τεχνολογίας. Οἱ ἰατροί, ὅμως, ἔχουν ἐπίγνωση τῶν ὀρίων τῆς ἐπιστήμης τους. Γνωρίζουν ὅτι μποροῦν νά παρατείνουν τή ζωή, νά ἐφαρμόσουν ἀναλγητικές μεθόδους, νά χορηγήσουν ἀντικαταθλιπτικά φάρμακα καί νά προσφέρουν πολλές ὑπηρεσίες στόν ἀσθενῆ. Ἀδυνατοῦν, ὅμως, νά νικήσουν τό θάνατο. Καί στό σημεῖο αὐτό εὐλογα γεννιοῦνται τά ἐρωτήματα: Μήπως τό θέμα τῆς Εὐθανασίας μέ τήν τρέχουσα ἔννοια τοῦ ὄρου³, εἴτε ὡς παθητική εἴτε ὡς ἐνε-

3. Στήν ἀρχαία ἐλληνική σκέψη ἡ Εὐθανασία συνδέεται κυρίως μέ τόν ἔνδοξο θάνατο. Ὁ Διαγόρας ὁ Ρόδιος, μέγας ἀθλητής ὁ ἴδιος, σέ βαθιά γεράματα ἐξέπνευσε σέ στιγμές δόξας καί χαρᾶς, ὅταν τά παιδιά του, πού μόλις εἶχαν στεφθεῖ ὀλυμπιονίκες, τόν περιέφεραν στούς ὤμους τους στό Ὀλυμπιακό στάδιο κάτω ἀπό τίς ἐπευφημίες τοῦ πλήθους. Ἐν τῷ μεταξύ κάποιος Λακαιδεμόνιος εἶχε φωνάξει: «Κάτθανε Διαγόρα, οὐκ ἔτ ἔς Ὀλυμπον ἀναβήση» (Παυσανίας, Ἡλειακά, Β', Ζ', 1 - 4).

Οἱ Μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας ἀποδέχονταν τό θάνατο προσευχόμενοι, μετέχοντας στή δόξα τοῦ Θεοῦ (βλ. τό λιθοβολισμό τοῦ Πρωτομάρτυρος Στεφάνου, Πράξ. ζ', 54 κ.έ.).

Ὁ Συμεών ἐπίσης ὁ Θεοδόχος ὅταν πῆρε στά χέρια τοῦ τόν Ἰησοῦ, ἀναφώνησε τό «*Νῦν ἀπολύεις τόν δοῦλον σου Δέσποτα κατά τό ρῆμα σου ἐν εἰρήνῃ...*», ποῦ σύμφωνα μέ τούς ἐρμηνευτές σημαίνει τήν ἔλλειψη φόβου μπροστά στό θάνατο (βλ. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, «Συναξαριστής», Τόμ 3, ἐκδ. Ὁρθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη (4) 1998, σ. 208 - 209).

γητική, τίθεται μέ έναν τεχνοκρατικό τρόπο; Έπειδή ή Έπιστήμη δέν μπορεί νά ύπερβεί τό φράγμα τοῦ θανάτου, τόν έπισπεύδει γιά νά θέσει τέρμα σέ μία ζωή γεμάτη θλίψη και πόνο; Κι από τήν άλλη μεριά, λόγω τῶν σύγχρονων τεχνολογικῶν μέσων, αλλά και τῶν πιέσεων τῶν συγγενῶν, μήπως σέ όρισμένες περιπτώσεις παρεμποδίζεται ό ήσυχος φυσικός θάνατος; Στά έρωτήματα αὐτά δέν είναι εύκολο νά δοθοῦν άπαντήσεις. Χρειάζεται, όμως, διαφορετική προσέγγιση, γιά νά φωτισθεῖ όσο γίνεται πληρέστερα τό μυστήριο τοῦ θανάτου και νά ενισχυθοῦν πνευματικά και ανθρώπινα όσοι άμεσα ή έμμεσα συνδέονται μέ αὐτό. Διότι, όντως, τά άδιέξοδα και ή τραγική κατάσταση πού δημιουργεῖ ή έλευση τοῦ θανάτου μέ τή συμβολή τῆς Θεολογίας, και ειδικότερα τῆς Ποιμαντικῆς, μποροῦν νά προσλάβουν διαφορετικό περιεχόμενο.

Ἡ έξατομίκευση τοῦ θανάτου

Ό Άγγλος φιλόσοφος Roger Bacon (13ος αἰ.) κατ' άλλους ό Fr. Bacon (16ος - 17ος αἰ.) μετέφεραν στά άγγλικά τήν έλληνική λέξη ως euthanasia μέ τήν έννοια τῆς έπίσπευσης τοῦ θανάτου, προκειμένου νά τεθεῖ τέρμα σέ μία ζωή γεμάτη πόνο και ταλαιπωρίες. Ἡ μεταφορά αὐτή συνδέεται μέ τήν έξατομίκευση τοῦ θανάτου. Ό θάνατος από κοινός και δημόσιος γίνεται άτομικός. Τό γεγονός αὐτό δέ συνέβει διά μιᾶς. Σχηματικά γίνεται λόγος γιά πέντε διαδοχικά στάδια, τά όποια συμπίπτουν μέ τά μεγάλα φιλοσοφικά και κοινωνικά ρεύματα τοῦ δυτικοῦ κόσμου: τοῦ

Ἀνθρωπισμοῦ, τοῦ Διαφωτισμοῦ, τοῦ Ρομαντισμοῦ, τοῦ Ὑπαρξισμοῦ καί τῆς ἄρνησης τοῦ θανάτου ἢ τῆς τυφλῆς παράτασης τῆς ζωῆς. Ἐτσι, στό δυτικό κόσμο, κυρίως μετά τόν 18ο αἰῶνα, παρατηρεῖται ἔντονη ἐξατομίκευση τοῦ θανάτου, χάνεται ὁ κοινοτικός του χαρακτήρας καί μεταβάλλεται σέ ταμπού⁴. Γι' αὐτό καί πιό εὐκόλα οἱ δυτικές κοινωνίες τοποθετοῦνται ὑπέρ τῆς Εὐθανασίας

Σύμφωνα μέ στοιχεῖα πού μᾶς δίνει τό εὐρωβαρόμετρο, τοποθετοῦνται θετικά ἀπέναντι στήν Εὐθανασία τό 80,1% τῶν Ὁλλανδῶν, τό 72% τῶν Βέλγων, τό 70,8% τῶν Δανῶν, τό 63% τῶν κατοίκων τοῦ Λουξεμβούργου, τό 62,8% τῶν Φιλλανδῶν, τό 56,9% τῶν Γερμανῶν καί τό 24,6% τῶν Ἑλλήνων. Δέν πρέπει νά μᾶς ἐφησυχάζει τό χαμηλό ποσοστό τῆς Ἑλλάδας, διότι αὐτό μπορεῖ πολύ γρήγορα νά ἀνατραπεῖ μέ τήν τεράστια δύναμη πού διαθέτουν τά Μ.Μ.Ε. Ἦδη στίς Η.Π.Α. τά Μ.Μ.Ε. ὑποστηρίζουν ἀνοιχτά τήν Εὐθανασία, ἀφοῦ ἡ διατήρηση στή ζωή ἑνός χρονίως πάσχοντος ἀποτελεῖ δυσβάστακτο οἰκονομικό μέγεθος γιά τίς ἀσφαλιστικές ἐταιρεῖες⁵.

4. Βλ. π. Ν. Λουδοβίκου, «Ἡ ἐξατομίκευση τοῦ θανάτου καί ἡ Εὐθανασία», στόν Τόμο «Τό πρόβλημα τῆς Εὐθανασίας», ἐκδ. Ἄπ. Διακονίας, Ἀθήνα 2003, σ. 197 κ.έ.

5. Βλ. Ἄννας Παναγιωταρέα, «Μ.Μ.Ε. καί Εὐθανασία. Μία μάχη πού πρέπει νά κερδιθεῖ», στόν Τόμο «Τό πρόβλημα τῆς Εὐθανασίας», σ. 160, 163.

Μορφές Εὐθανασίας

Στίς χῶρες πού ἔχουν σχετική νομοθεσία ἐφαρμόζονται διάφορες μορφές Εὐθανασίας, οἱ ὁποῖες, ὅπως εἶναι αὐτονόητο, δέν μπορεῖ νά γίνουν ἀποδεκτές ἀπό τήν Χριστιανική μας Παράδοση. Ἐτσι, ἔχουμε, καταρχήν, τήν ἐνεργητική Εὐθανασία μέ διάφορες ἐκδοχές, εἴτε ὡς αὐτοκτονία εἴτε ὡς ὑποβοηθούμενη αὐτοκτονία, ὅταν γίνεται μέ τή θέληση τοῦ ἀσθενοῦς ἢ φόνου, ὅταν γίνεται παρά τή θέλησή του ἢ ἀκόμη καί τήν χορήγηση ἰσχυρῶν φαρμάκων γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν πόνων, τά ὁποῖα, ὅμως, ἐπιταχύνουν τό θάνατο. Πρόκειται γιά σκόπιμη παρέμβαση γιά τήν ἀπαλλαγή τοῦ ἀνθρώπου ἀπό ἀνίατη ἀσθένεια ἢ ἀνυπόφορους σωματικούς ἢ ψυχικούς πόνους⁶. Δεύτερον, ὑπάρχει ἡ παθητική Εὐθανασία, πού ὀρίζεται ὡς διακοπή προσφορᾶς τῶν μέσων ἐπιβίωσης γιά τόν ἴδιο σκοπό. Καί τρίτον, ἡ προληπτική Εὐθανασία ἢ Εὐγονική, πού ἐφαρμόζεται γιά τήν ἀπαλλαγή τῆς Κοινωνίας ἀπό σωματικῶς ἀνάπηρα ἢ διανοητικῶς καθυστερημένα ἄτομα⁷. Βέβαια, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Καθηγητής Γ. Μαντζαρίδης, μέ τή χρήση τῶν μέσων τῆς σύγχρονης Ἐπιστήμης καί ἰατρικῆς Τεχνολογίας τό πρόβλημα περιπλέκεται καί καταλήγει σέ φαῦλο κύκλο. Συχνά ὁ ἀσθενής εἰσάγεται σέ βασανιστική παράταση τῆς ζωῆς, πού ταυτίζεται οὐσια-

6. Βλ. Γ. Μαντζαρίδη, «Χριστιανική Ἠθική II», Θεσσαλονίκη 2003, σ. 654.

7. Βλ. Γ. Μαντζαρίδη, ὁ.π., σ. 654 - 655.

στικά μέ τήν παράταση τῆς διαδικασίας τοῦ θανάτου. Καί ἡ ἐνδεχόμενη παρέμβαση ἀποτελεῖ διακοπή τῆς ζωῆς. Ἄν, μάλιστα, ἡ διατήρηση τῆς ζωῆς τοῦ ἀσθενοῦς συνδεθεῖ μέ τίς ἀνάγκες τῶν Μεταμοσχεύσεων ἢ μέ τήν ἀπελευθέρωση μονάδων ἐντατικῆς θεραπείας γιά τή διάσωση ἄλλων ἀσθενῶν, τό πρόβλημα γίνεται ὀξύτερο.

Ὅλα αὐτά ἀναφέρθησαν γιά δύο κυρίως λόγους: Πρῶτον, γιά νά διαφανεῖ ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη ποιμαντικῆς κάλυψης ὄχι μόνο τῶν ἀσθενῶν τελικοῦ σταδίου καί τῶν συγγενῶν τους, ἀλλά καί τῶν ἰατρῶν καί τῶν νοσηλευτῶν, καθῶς ἐπίσης καί τῆς Κοινωνίας γενικότερα. Καί δεύτερον, γιά νά ἀναδειχθεῖ ἡ ἀναγκαιότητα ἐκφορᾶς νηφάλιου καί ταυτόχρονα κριτικοῦ θεολογικοῦ λόγου γιά τό θέμα τῆς Εὐθανασίας. Ἡ Παράδοσή μας εἶναι ἰδιαίτερα πλούσια καί μπορεῖ μέ ποιμαντική εὐθύνη καί κατὰ Θεόν ἔμπνευση νά ἀρθρωθοῦν κάποιες ἀπαντήσεις στά ἐρωτήματα τῶν καιρῶν μας.

Τό μυστήριο τοῦ θανάτου

Γιά τήν Ἀγιοπνευματική μας Παράδοση ὁ βιολογικός θάνατος⁸ εἶναι ἀπόρροια τῆς πτώσεως καί τῆς ἀποστασίας τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τήν πηγὴ τῆς ζωῆς, τό Θεό. Ὁ ἄνθρωπος, κάνοντας κακή χρήση τοῦ αὐτεξουσίου του, εἰσπράττει ὡς τίμημα τῆ φθορά καί τό θάνατο. Τίς συνέπειες τῆς προγονικῆς ἁμαρτίας κλη-

8. Βλ. περισσότερα γιά τό θάνατο, ὀ.π., σ. 497 κ.έ.

ρονομεῖ ὀλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος. Ἡ φθαρτότητα καί ἡ θνητότητα διακρίνονται εὐκρινέστερα στή γέννηση καί τό θάνατό του. Μέ πόνους καί ὠδίνες ἔρχεται ὁ ἄνθρωπος στόν κόσμο. Μέ ἀγωνία καί ὀδύνη τόν ἐγκαταλείπει. Αἴτιος τοῦ θανάτου δέν εἶναι ὁ Θεός τῆς ἀγάπης, ἀλλά ὁ ἄνθρωπος πού ἐχθρεύεται τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ὁ θάνατος ὡς τίμημα τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἔνδειξη θείας φιλανθρωπίας. Ὁ Θεός ἐπέτρεψε τό θάνατο, γιά νά μή γίνει τό κακό ἀθάνατο, σημειώνει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καί καταλήγει: «Καί γίνεται φιλανθρωπία ἢ τιμωρία. Οὕτω γάρ πείδομαι κολάζειν Θεόν»⁹. Ἐξάλλου, ὁ ἱερός Χρυσόστομος τονίζει ὅτι δέν χρειάζεται νά φοβόμαστε καί νά τρέμουμε τό θάνατο, ἀλλά τήν ἁμαρτία. «Οὐ γάρ θάνατος ἁμαρτίαν ἔτεκεν, ἀλλά ἁμαρτία θάνατον ἡμῶν ἐγέννησε· θάνατος δέ ἁμαρτίας γέγονε φάρμακον»¹⁰.

Ὁ θάνατος ἀπασχολεῖ ὅλους γενικά τούς ἀνθρώπους. Στήν προκειμένη, ὅμως, περίπτωση μᾶς ἐνδιαφέρει ὁ ἐπικείμενος θάνατος τοῦ ἀσθενοῦς πού πάσχει ἀπό κάποια ἀνίατη ἀσθένεια. Κι αὐτός, ὅμως, δέν ἀφορᾷ μόνο τόν ἴδιο. Ἐνδιαφέρει τούς συγγενεῖς καί τούς φίλους του, τούς νοσηλευτές/τριες, τούς ἰατρούς, ἀλλά καί τούς κληρικούς. Δέν πρόκειται γιά ἀτομική ὑπόθεση. Ἐχει εὐρύτερες κοινωνικές διαστάσεις. Ἀφορᾷ τόν ἄνθρωπο ὡς αὐτεξούσιο καί ἐλεύ-

9. Λόγος ΜΕ', «Εἰς τό Ἅγιον Πάσχα», 8, PG 36, 633A.

10. «Ἐγκώμιον εἰς τήν ἁγίαν Μεγαλομάρτυρα Δροσίδα καί εἰς τό μεμνησθαι θανάτου», PG 50, 693.

θερο πρόσωπο, σχετιζόμενο μέ άλλα πρόσωπα. Πολύ περισσότερο ισχύει αυτό στον τόπο μας, όπου οί οικογενειακοί δεσμοί είναι ισχυροί, και ή Κοινωνία μας, παρά τίς άλλοτριώσεις, διασώζει κάποιο κοινοτικό-έκκλησιαστικό πνεῦμα. Ο θάνατος είναι ένα κομμάτι τής ζωής και δέν πρέπει νά θεωρεῖται ανεξάρτητα από αυτήν. Δέν μπορεί επίσης νά αγνοεῖται ή επίγεια πορεία του ανθρώπου, κατά τήν ὁποία δημιουργοῦνται οί προϋποθέσεις και διαμορφώνονται τά κριτήρια γιά τήν αντιμετώπιση συνόλης τής ζωής πού συμπεριλαμβάνει τόν πόνο, τίς ασθένειες και τό θάνατο. Η διαμορφωμένη αντίληψη πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος γιά τήν εὐζωΐα (εὖ ζῆν), τόν ὁδηγεῖ και σέ ἀνάλογη αντίληψη γιά τήν Εὐθανασία (εὖ θνήσκειν).

Ο ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, θέλοντας νά ἐπισημάνει τή σχετικότητα τής βιολογικῆς ζωής, χωρίς, βέβαια, νά τήν ὑποτιμάει, κάνει λόγο γιά τρεῖς γεννήσεις: «τήν ἐκ σωμάτων, τήν ἐκ βαπτίσματος και τήν ἐξ ἀναστάσεως»¹¹. Στήν ἐσχατολογική αὐτή προοπτική ή ζωή του Χριστιανοῦ προσλαμβάνει ἄλλο νόημα. Φωτίζεται ἀπό τό Σταυρό και τήν Ἀνάσταση του Χριστοῦ. «Θάνατος αὐτοῦ οὐκ ἔτι κυριεύει»¹². Η Ἐνανθρώπηση του Χριστοῦ και ή Ἀνάστασή Του δίνουν πραγματικό νόημα και περιεχόμενο στή ζωή και συμβάλλουν στήν ὑπέρβαση του ἀδιεξόδου πού δημι-

12. Λόγος Μ', «Εἰς τό Ἅγιον Βάπτισμα», PG 36, 360C - 361A.

13. Ρωμ. στ', 9.

ουργει ὁ θάνατος. Κύριος της ζωῆς καί τοῦ θανάτου εἶναι ὁ Τριαδικός Θεός, ὁ μόνος φύσει ἀθάνατος. Ἐκεῖνος δημιουργεῖ, συνέχει, συντηρεῖ, ἀγιάζει καί ἀφθαρτίζει τά ὄντα. Εἶναι, ἐξάλλου, χαρακτηριστικό ὅτι στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τονίζεται ἡ Ἀνάσταση, ἐνῶ στή Δύση δίδεται ιδιαίτερη βαρύτητα στό σταυρικό θάνατο τοῦ Χριστοῦ.

Σωματική καί πνευματική υἰγεία

Ἡ σωματική υἰγεία εἶναι πολύτιμο ἀγαθό. Γι' αὐτό καί ἡ Ἐκκλησία δέεται «ὑπέρ ἐλέους, ζωῆς, εἰρήνης, υἰγείας καί σωτηρίας» ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Παράλληλα, ὅμως, μέ τή σωματική υἰγεία εἶναι ἀπαραίτητη καί ἡ ψυχική υἰγεία. Ὁ σύγχρονος πολιτισμός, ἀλλά μέχρις ἐνός σημείου καί ἡ σύγχρονη Ἐπιστήμη, βλέπουν τόν ἄνθρωπο σωματοκεντρικά καί τήν ψυχή υἰλιστικά. Μέ τή θεώρηση αὐτή ἀπολυτοποιεῖται ἡ σωματική υἰγεία. Ἀγνοεῖται, ἤ δέ λαμβάνεται σοβαρά ὑπόψη, ἡ πνευματική του ὑπόσταση, ἡ ψυχή του, πού στήν Ἀγία Γραφή ταυτίζεται μέ τήν ἴδια τή ζωή του. Χάνει τό ἀνθρώπινο σῶμα τήν ἱερότητά του καί θεωρεῖται ἀπλῶς σάν χαλασμένη μηχανή. Δημιουργεῖται, ἔτσι, μία μηχανιστική ἀντίληψη γιά τόν ἄνθρωπο.

Σύμφωνα, ὅμως, μέ τή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας, τό ἀνθρώπινο σῶμα εἶναι «ναός τοῦ ἐν ἡμῖν Ἁγίου Πνεύματος»¹³. Καί ὑπάρχει μία θεία ἀρμονία καί

13. Βλ. Α' Κορ. στ', 19.

συμφυΐα ψυχῆς καί σώματος. Ἐχει εὐστοχα ἐπισημανθεῖ ὅτι ὁ «ἄνθρωπος δέν εἶναι μία μηχανή πού λειτουργεῖ ἢ σβήνει, ἀλλά ἕνας πνευματικός ὀργανισμός μέ χυμούς αἰσθημάτων καί αἷμα ἀρχῶν, ἰδεῶν καί ἀξιῶν. Ὁ θάνατός του δέν εἶναι παύση καί ἀνυπαρξία, ἀλλά ὑπαρξιακή συνέχιση καί ἀναβάθμιση»¹⁴. Στήν Ἐκκλησία ὁ Χριστιανός γεύεται τήν μεταμόρφωση καί τόν ἁγιασμό ὡς ἐνιαία ψυχοσωματική ὄντοτητα. Σώζεται ψυχῆ τε καί σώματι. Προγεύεται τήν αἰώνια ζωή, ἡ ὁποία δέν εἶναι μόνο μεταϊστορικό γεγονός, ἀλλά φωτίζει καί νοηματίζει ἀπό σήμερα τά παρόντα καί τά μέλλοντα, τήν ψυχή καί τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου¹⁵. Ἀλλά καί ἡ σωματική θεραπεία, στήν ὁποία ἀποβλέπει ἡ Ἰατρική, δέν μπορεῖ νά γίνει αὐτοσκοπός. Ο Μ. Βασιλείος ἀναφέρει ὅτι ὁ Θεός μετά τήν πτώση δώρισε τήν Ἰατρική, ὅπως καί τίς ἄλλες τέχνες, γιά νά ἐξυπηρετοῦν τήν ἀσθένεια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἐπισημαίνει, ὅμως, καί τόν κίνδυνο τῆς παραχρησης, ἡ ὁποία μπορεῖ νά γίνεται μέ δύο τρόπους: Εἴτε στηρίζοντας τήν ἐλπίδα τῆς ὑγείας μόνο στους ἰατρούς, ἀποκαλώντας τούς σωτῆρες, εἴτε ἀποφεύγοντας κάθε ἰατρική φροντίδα¹⁶. Ὁ Χριστιανός δέχεται

14. Ἀρχιμ. Νικολάου Χατζηνικολάου, «Πνευματική ἠθική καί παθολογία τῶν Μεταμοσχεύσεων», στόν Τόμο «Ἐκκλησία καί Μεταμοσχεύσεις», Ἀθήνα 2001, σ. 281.

15. Βλ. Ἀρχιμ. Βασιλείου, «Ἡ ὑπέρβαση τοῦ θανάτου στή μοναχική ζωή», στό «Κάλλος καί Ἠσυχία στήν Ἀγιορείτικη Πολιτεία», Ἱερά Μονή Ἰβήρων 1999, σ. 7.

16. «Τό τε γάρ ἐν ταῖς χερσί τῶν ἰατρῶν τήν ἐλπίδα

ὡς εὐλογία Θεοῦ τὰ ἀγαθὰ πού παρέχει ἢ ἰατρική Ἐπιστήμη καί τὰ συνδέει μέ τήν εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸ Θεό καί τήν ἐπιμέλεια τῆς ψυχῆς του¹⁷.

Ἡ κατάσταση τοῦ ἀσθενοῦς καί τὸ περιβάλλον του

Κάθε ἀσθενής – κυρίως, ὅμως, ἐκεῖνος πού βρίσκεται στό τελικό στάδιο - θέλει νά σωθεῖ ἀπό τόν πόνο καί τὸ θάνατο. Θέλει «ἵνα... μὴ ἀποθάνῃ»¹⁸. Ὄταν πληροφορηθεῖ ἢ διαισθανθεῖ τήν ἀρνητική διάγνωση, ἀρνεῖται τήν πραγματικότητα τῆς ἀνίατης ἀρρώστιας καί κλείνεται στόν ἑαυτό του. Τήν ἀρνηση καί τὰ καταθλιπτικά συμπτώματα διαδέχονται ὁ θυμός καί ἡ ὀργή. Ἀκολουθεῖ ὁ συμβιβασμός καί ἀρχίζει νά γεννιέται κάποια ἐλπίδα καί προσδοκία γιά τή ζωή. Στό σημεῖο αὐτό ἐπέρχεται ὁ θάνατος μέ μία αἰσθη-

ἔχειν τῆς ἑαυτῶν ὑγείας, κτηνῶδες, ὅπερ πάσχοντάς τινος τῶν ἀθλίων ὀρῶμεν, οἳ καί σωτῆρας αὐτούς ὀνομάζουσιν οὐ παραιτοῦνται, τό τε παντῆ τάς ἀπ' αὐτῆς ὠφελείας ἀποφεύγειν φιλόνηκον» (Μ. Βασιλείου, «Ὅροι κατὰ πλάτος», 2, 55, 3 PG 31, 1048B).

17. «Καί σπουδαστέον οὕτω κεχρηῆσθαι τῇ τέχνῃ (τῆς ἰατρικῆς), εἴποτε δέοι, ὡς μὴ ἐν αὐτῇ τήν πᾶσαν αἰτίαν τοῦ ὑγιαίνειν καί νοσεῖν τίθεσθαι, ἀλλ' ὡς εἰς δόξαν Θεοῦ καί τύπον τῆς τῶν ψυχῶν ἐπιμελείας τήν χρῆσιν τῶν ἀπ' αὐτῆς παραλαμβάνειν» (Μ. Βασιλείου, «Ὅροι κατὰ πλάτος», 2, 55, 2 PG 31, 1045B).

18. Ἰωάν. στ', 50.

ση γαλήνης. Ἡ Ψυχίατρος Elizabeth Kubler – Ross, πού ανέπτυξε τή θεωρία τῶν πέντε σταδίων «προσαρμογῆς» τοῦ ἀσθενοῦς μέ τό θάνατο, ὕστερα ἀπό πολύχρονη ἔρευνα, ἐπισημαίνει τή σχετικότητα τῆς θεωρίας της καί θεωρεῖ ὅτι αὐτή δέν ἰσχύει γιά ὅλους τοὺς ἀσθενεῖς¹⁹.

Ἔχει παρατηρηθεῖ ὅτι συχνά οἱ ἱατροί, ὅταν ἐξαντλήσουν τά μέσα πού τοὺς παρέχει ἡ ἱατρική καί διαπιστώσουν ὅτι ὁ ἀσθενής ὀδεύει ὀριστικά πρὸς τό θάνατο, ἀλλάζουν ἐμφανῶς συμπεριφορά. Ἀραιώνουν τίς ἐπισκέψεις ἢ τίς κάνουν σύντομες καί τυπικές καί γίνονται ἀπόμακροι. Αὐτό εἰσπράττεται ἀπό τόν ἀσθενῆ ὡς ἐγκατάλειψη καί ἐπιτείνεται ἡ μοναξιά του. Στό στάδιο αὐτό χρειάζεται μεγάλη προσοχή καί ὑπομονή, κατανόηση καί σεβασμός. Εἶναι ἀπαραίτητο νά αἰσθάνεται ὁ ἀσθενής ὅτι δέν εἶναι βάρος γιά τοὺς ἄλλους, ἀλλά ἐξακολουθεῖ νά ἔχει τή θέση του στήν Κοινωνία. Ἡ ἀγάπη τῶν οἰκείων, ἀλλά καί τοῦ γενικότερου νοσηλευτικοῦ καί ἱατρικοῦ περιβάλλοντός του, εἶναι ἴσως τό πιό δυνατό φάρμακο. Οἱ ἱατροί,

19. Βλ. Elizabeth Kubler-Ross, «Questions and answers on death and dying», ἑλληνική μετάφραση Φρ. Π. Βράχα, μέ τίτλο, «Γι' αὐτόν πού πεθαίνει», Λευκωσία 1981. Γιά τήν ψυχολογία καί τά προβλήματα τοῦ ἀσθενοῦς, ἀλλά καί τῆς οἰκογένειάς του ἀπό ἕψυχοκοινωνική σκοπιά βλ. Χρυσούλας Μελισσᾶ – Χαλκιοπούλου, «Ψυχολογία τῆς ὑγείας», Θεσσαλονίκη 1998, σ. 157 κ.έ. καί Πέτρου Παπακωνσταντίνου, «Ἵπάρχει συνέχεια μετά τό θάνατο», ἐφημ. «Καθημερινή», 23. 12. 2001, σ. 6.

οί νοσηλευτές/τριες, οί συγγενείς και οί φίλοι εἶναι συνοδοιπόροι τοῦ ἀσθενοῦς ὡς τήν τελευταία στιγμή. Ἡ ἀγάπη νικᾷ καί αὐτόν ἀκόμη τό θάνατο, διδάσκει ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης. «Ἡμεῖς οἶδαμεν ὅτι μεταβεβήκαμεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τήν ζωήν, ὅτι ἀγαπῶμεν τούς ἀδελφούς· ὁ μή ἀγαπῶν τόν ἀδελφόν αὐτοῦ μένει ἐν τῷ θανάτῳ»²⁰. Κι ἐδῶ ὑπάρχει μία ἀμφίδρομη κίνηση. Ἡ διακονία πού προσφέρεται στόν ἀσθενῆ δέν ἀποτελεῖ ἀναγκαστικό καί δυσάρεστο καθήκον. Εἶναι ἔκφραση ἔμπονης ἀγάπης καί σεβασμοῦ, ἀλλά καί ἐξοικείωση, μελέτη καί νοηματοδότηση τοῦ πόνου καί τοῦ θανάτου γιά ὅσους ἀσχολοῦνται μέ αὐτόν.

Συχνά ὁ ἀσθενής στήν κατάσταση αὐτή ἀρχίζει νά σκέπτεται τό Θεό καί τό θαῦμα. Διστάζει, ὅμως, νά ἐξωτερικεύσει τά αἰσθήματά του, γιά νά μή θεωρηθεῖ ὅτι βρίσκεται σέ δυσχερῆ θέση, ὅτι εἶναι ἀδύναμος. Ἄν βρεθεῖ κοντά του κάποιο ἔμπιστο πρόσωπο πού θρησκεύει ἢ κάποιος διακριτικός πνευματικός πατέρας, μπορεῖ νά τοῦ προσφέρει σημαντική βοήθεια. Στήν ἀρχή χρειάζεται ψυχική τόνωση καί συμπαράσταση. Ὅταν, ὅμως, ἀρχίσει νά ἀποδέχεται τίς συνέπειες τῆς ἀσθένειάς του, ἴσως δέν χρειάζονται πολλά λόγια. Διότι τά ἐνθαρρυντικά λόγια «ὅτι γρήγορα θά σηκωθεῖ καί θά πάει σπίτι του»²¹, μπορεῖ νά

20. Α' Ἰωάν. γ', 14.

21. Τό πρόβλημα τῆς ἀπόκρυψης τῆς ἀλήθειας ἢ καί τοῦ ψεύδους στήν Ἰατρική εἶναι παλαιότατο. Εἶναι χα-

τουῦ κάνουν κακό, ἀφοῦ ἐκεῖνος ἔχει καταλάβει καί ἔχει ἤδη ἀρχίσει νά ἀποδέχεται τήν ἀλήθεια²². Ἡ ἐπικοινωνία στό σημεῖο αὐτό γίνεται μέ τή σιωπή, τήν προσευχή καί τήν ἔμπονη ἀγάπη.

Ἡ ποιμαντική διάσταση

Διαβάζουμε στό βιβλίο τοῦ Ἰώβ τά ἐξῆς: «Ὅταν ἦλθαν οἱ τρεῖς φίλοι του νά τόν ἐπισκεφθοῦν, γιά νά τοῦ συμπαρασταθοῦν καί νά τόν παρηγορήσουν, καθώς τόν εἶδαν ἀπό μακριά, δέν τόν ἀναγνώρισαν καί ξέσπασαν σέ κλάμα γοερό. Ἀφοῦ ἐκδήλωσαν τήν λύπη τους, σκίζοντας τά ροῦχα τους καί ρίχνοντας χῶμα στόν ἀέρα καί στά κεφάλια τους, στάθηκαν κοντά του σιωπηλοί ἑπτά ἡμερόνυχτα «καί οὐδεὶς αὐτῶν ἐλάλησεν· ἐώρων γάρ τήν πληγὴν δεινὴν οὖσαν καί μεγάλην σφόδρα»²³. Μίλησε πρῶτος ὁ Ἰώβ καί μετὰ πῆραν τό λόγο ἐκεῖνοι. Ἡ σιωπή καί ἡ τοπική ἐγγύτητα δημιούργησαν, προφανῶς, καί τό αἶσθημα τῆς ἐμπι-

ρακτηριστικά ὅσα ἀναφέρει καί μᾶλλον ἐπικροτεῖ ὁ ἱερός Χρυσόστομος γιά τήν ἀπάτη πού χρησιμοποιοῦν οἱ ἰατροί, προκειμένου νά βοηθήσουν στή θεραπεία τούς ἀσθενεῖς. Βλ. «Περί ἱερωσύνης» 1, 9, ἔκδ. Π. Χρήστου. Ἰω. Χρυσόστομου, «Οἱ περί ἱερωσύνης λόγοι», Θεσσαλονίκη 1954, σ. 46 κ.έ.

22. Γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν καταστάσεων αὐτῶν βλ. π. Φιλοθέου Φάρου, «Τό πένθος», ἔκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1993.

23. Ἰώβ β', 13.

στοσύνης, για να αρχίσει μία σπουδαία συζήτηση.

Στή διδασκαλία, αλλά και τήν πράξη τής Ἐκκλησίας μας, ὁ ἄνθρωπος πού βρίσκεται μπροστά στό θάνατο δέν ἐγκαταλείπεται μόνος. Αὐτό θά ἦταν τραγικό. Ἡ Ἐκκλησία ἔχει προβλέψει εἰδικές εὐχές καί ἀκολουθίες πού γίνονται κατά τή διάρκεια τῆς ἀσθένειας, πρὶν τό θάνατο, κατά τήν ὥρα τοῦ θανάτου, ἀλλά καί μετά ἀπό αὐτόν. Τό μυστήριο τοῦ Εὐχελαίου, ἡ Εὐχή καί ὁ Κανόνας εἰς Ψυχορραγοῦντα, ἡ ἀνάγνωση τοῦ Φαλτηρίου, ἡ Νεκρώσιμη Ἀκολουθία καί τά Μνημόσυνα στό πλαίσιο τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας, ὑποδηλώνουν τήν ἀγάπη τῶν μελῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος γιά τό Χριστιανό πού ὑποφέρει ἢ ἔχει κοιμηθεῖ. Τό μυστήριο τοῦ Εὐχελαίου εἶναι τό μυστήριο τοῦ πόνου καί τῆς ἀρρώστιας, ἀλλά καί τῆς ὑγείας καί τῆς παρακλήσεως. Ὅταν, μάλιστα, συνδεθεῖ μέ τή Μετάνοια, τήν Ἐξομολόγηση καί τή Θεία Εὐχαριστία, προσφέρει παραμυθία, παράκληση, ἐλπίδα καί Χάρη στόν ἀσθενῆ. Ὁ χαρακτῆρας τῶν Μυστηρίων εἶναι θεραπευτικός, ἀλλά καί συνεργιακός. Ἡ Θεία Χάρη ζωογονεῖται μέ τήν πίστη καί τή θέληση τοῦ ἀσθενοῦς καί τῶν οἰκείων του. Τά ἱερά ἀγιογραφικά ἀναγνώσματα τοῦ Εὐχελαίου καί οἱ παρακλητικές καί συγχωρητικές εὐχές ὀδηγοῦν τόν ἀσθενῆ «ἀπό συγκινήσεως εἰς συγκίνησιν καί ἀπό ἐλπίδων εἰς ἐλπίδας»²⁴, ὅπως ἀναφέρει ὁ Κ. Καλλίνικος, τοῦ χο-

24. Κ. Καλλινίκου, «Ὁ Χριστιανικός Ναός καί τά τελούμενα ἐν αὐτῷ», ἔκδ. 4ῆ Γρηγόρη, Ἀθήνα, σ. 532.

ρηγοῦν παρηγορία καὶ ἴαση ψυχική.

Ἡ Νεκρώσιμη Ἀκολουθία, ἢ «τό Μυστήριον ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων»²⁵, σύμφωνα μὲ τὰ ἀρεοπαγιτικά συγγράμματα, συνοψίζει τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας ὄχι μόνο γιὰ τὸ θάνατο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ ζωὴ. Ἐκφράζει μὲ ἐναργῆ τρόπο τὴν προσευχὴ τῶν μελῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος γιὰ τοὺς κεκοιμημένους καὶ ἀποτελεῖ ταυτόχρονα ἄριστη διδασκαλία γιὰ τοὺς ζωντανούς. Μὲ τὰ ποιητικά κείμενα, τὰ βιβλικά ἀναγνώσματα καὶ τίς εὐχές καλλιεργεῖται ἡ ἐλπίδα τῆς Ἀνάστασης καὶ διανοίγεται ἓνα παράθυρο φωτός στὴν ἀπόγνωση καὶ τὴν τραγικότητα πού δημιουργεῖ μὲ τὴν ἔλευσὴ του ὁ θάνατος.

Συμπερασματικά

Ὑστερα ἀπὸ ὅσα ἀναπτύχθηκαν, γίνεται πλέον φανερό ὅτι εἶναι ἀρκετὰ δύσκολο νὰ νοηματοδοτηθοῦν ἡ ἀσθένεια, ὁ πόνος καὶ ὁ θάνατος κατὰ τίς τελευταῖες στιγμὲς τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ τὸ «εὖ θνήσκειν» συνδέεται στενά μὲ τὸ «εὖ ζῆν». Ὄταν δοθεῖ πνευματικὸ νόημα στὴ ζωὴ τοῦ Χριστιανοῦ καὶ ἡ εὐζωΐα δέν περιορισθεῖ σὲ μία ἐγκοσμιοκρατικὴ καλοπέραση, ἀλλὰ συνδεθεῖ μὲ τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς, τὸ Θεό, τὴ χριστιανικὴ ἀσκησι καὶ τὴν τήρησι τῶν ἐντολῶν Του, ἡ Εὐθανασία προσλαμβάνει ἄλλο πε-

25. Βλ. Ν. Ματσούκα, «Μυστήριον ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων καὶ ἄλλα μελετήματα», ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 11 - 37.

ριεχόμενο. Τά τέλη τή ζωῆς τοῦ Χριστιανοῦ γίνονται «*ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα καί εἰρηνικά*»²⁶. Ἔτσι, ἐξηγεῖται αὐτό πού γράφει ὁ μακαριστός Γέροντας Σωφρόνιος: «*Εἶναι ἀδύνατον νά ζήση τις χριστιανικῶς. Χριστιανικῶς δύναται τις μόνον νά ἀποθάνη, διά θανάτου, ὅμως, κατά τήν γηϊνήν μορφήν τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν. Ἐν τούτοις, καί ὁ θάνατος οὗτος δέν εἶναι οὔτε εὐκολος οὔτε ἀπλοῦς: Εἶναι ἡ "στενή πύλη", ἡ "τεθλιμμένη ὁδός ἡ ἀπάγουσα εἰς τήν ζωήν"*»²⁷.

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὡς Ἐκκλησία τῆς Ἀναστάσεως, μέ τό εὐαγγελικό πνεῦμα πού διασώζει, τό λειτουργικό χρόνο καί τά Μυστήριά της διατηρεῖ τήν πύλη αὐτή ἀνοικτή. Ἡ ἐν Χριστῷ νοσηματοδότηση τῆς ζωῆς, ἡ ἐξοικείωση μέ τό θάνατο καί ἡ εὕρεση τῆς στενῆς πύλης, εἶναι ἀθλήματα πνευματικά, πού ἀφοροῦν ὄχι συγκυριακά κάποιον ἀσθενῆ, ἀλλά σύνολη τή ζωή τῶν μελῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος.

26. «Πληρωτικά» Θείας Λειτουργίας.

27. «Ὁψόμεθα τόν Θεόν καθώς ἐστι», Ἔσσεξ Ἀγγλίας 1992, σ. 113. (Ματθ. ζ', 13 - 14).

Πηγή:

Προβληματισμοί
στά θέματα Βιοηθικής

Θεολογικό Σεμινάριο
Γεράς Αρχιεπισκοπῆς Κύπρου
2009